

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ ТА УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ДЕРЖАВА У 1917–1920 РОКАХ

1. На обкладинці (верхнє фото) — Проголошення I Універсалу Української Центральної Ради до народу України на Софійській площі.

2. На обкладинці (нижнє фото) — Генеральний секретаріат Української Центральної Ради першого скликання.

Зміст

1899–1916: Генеза й початки української соціал-демократії.....	4
1917: рік українського соціалістичного чуда	11
1918: в опозиції до консервативного режиму.....	15
1919–1920: у війні всіх проти всіх	19
Після 1921: наслідки й виклики	23

1899–1916: Генеза й початки української соціал-демократії

Історія українського соціал-демократичного руху почалася на межі XIX і XX століть із утворення не однієї, а відразу двох українських соціал-демократичних партій. Це пояснюється не фракційним розколом, а тим, що впродовж усього XIX століття (точніше, 1789–1914) українські етнічні землі було поділено між двома монархіями. Більша частина (85%) належала до Російської імперії, менша (15%) — до Австрійської (Австро-Угорської) імперії. Відповідно, у кожній частині постала своя соціал-демократична партія. У 1899 р. у Львові, столиці Галичини — найбільшій австрійській провінції — виникла Українська соціал-демократична партія (УСДП). Шість років по тому, у 1905 році, у Києві, найбільшому місті підросійської частини, утворилася Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП).

Те, що місцеві соціал-демократи і там, і там вирішили обрати для назви своєї партії прикметник «українська», само по собі було ідеологічною заявою. По-перше, у момент заснування обох соціал-демократичних партій ані України, ані українців не існувало на політичній карті Східної Європи. Побутували такі дві офіційні назви: «малороси» в Російській імперії та «русини» в Австрійській імперії. Майже все XIX ст. тривала суперечка, чи малороси й русини належать до російської — а чи до польської націй, чи є вони двома різними народами (як серби й хорвати) — а чи одним і тим самим народом. Українські соціал-демократи по обидва боки австро-російського кордону своїм вибором назви заявили, що вони вважають малоросів і русинів двома частинами єдиного українського народу.

Але на тому ідеологічний вимір вибору назви не вичерпувався. Як відомо, марксизм не мав готової національної теорії. У «Маніфесті комуністичної партії» стверджувалося, що «пролетаріат насамперед мусить завоювати собі політичне панування, підвищитися до становища національного класу». Питання, однак, полягало в тому, до якого національного класу мали підвищитися робітники-малороси й русини? Адже говорячи про націю, маємо на увазі існування національної держави, а української держави тоді не існувало. Це питання стосувалося не лише українців, але й усіх так

званих недержавних народів Східної Європи — білорусів, вірмен, грузинів, євреїв, сербів, словаків, татар, фінів, хорватів, чехів та ін.

Відповідь, яку давали марксист державних народів, була досить проста — на їхню думку, єдиним призначенням «недержавних» народів було розчинення (асиміляція) в «державних» народах. Як роз'яснював пізніше Едуард Бернштейн у післямові до збірки про початки українського соціалістичного руху, «Це не були ніякі національні великодержавні примхи, тільки вплив цілком означеного погляду на хід та інтереси історичного розвитку»¹.

Зрозуміло, що таке розв'язання не могло задовільнити марксистів із недержавних народів. Вони вбачали в ньому порушення національної справедливості, а тому утворювали свої власні національні партії. Однак такі їхні рішення потенційно зумовлювали конфліктне поле в міжнародному соціал-демократичному русі. В українському випадку цей конфлікт стосувався насамперед відносин із польськими й російськими соціал-демократами. Хоча формально українські землі було поділено між Австрійською та Російською імперіями, за польською елітою зберігся потужний політичний і економічний вплив. Вона домінувала в півдавстрійській Галичині й становила більшість у західних окраїнах Російської імперії, включно з українськими землями, аж до Першої світової війни. Українські марксист сперечалися з польськими марксистами щодо того, хто має право вести діяльність у містах і промислових центрах західної й центральної України, де значну частину населення становили польські міщани, у тому числі робітники. Ці суперечки тривали на межі 1870-х–1880-х років між першими поколіннями польських та українських марксистів із обох імперій. Але на момент створення соціал-демократичних партій питання було в основному вирішено, ідеологічно й інституційно: між марксистами обох націй виробився консенсус, що вони мають діяти солідарно, але кожен серед власного національного пролетаріату.

Натомість стосунки з російськими соціал-демократами були набагато проблематичнішими. Як повідомляв на початку 1900-х із Лондона польський марксист Казімеж

1. Е. Бернштейн. Спомини про Михайла Драгоманова і Сергія Подолинського. / Михайло Грушевський. З починів українського соціалістичного руху. Мих. Драгоманов і женеvський соціалістичний кружок. Женева, 1922. С. 156.

Келлес-Краус, російські соціал-демократи, що гуртувалися навколо «Іскри» — Ленін та майбутні більшовики — відкидали в принципі можливість існування окремої української соціал-демократичної партії. Вони могли згодитися на створення литовської партії. Але дозволити українцям мати власну партію — це, на думку «іскриців», було б «політичним самогубством»².

Тут йшлося не лише про те, що утворення окремої соціал-демократичної партії, з точки зору російських соціал-демократів, підривало спільний фронт боротьби з російською імперською владою. Проблема полягала ще й у тому, що, перебуваючи в жорсткій опозиції до імперської влади, російські марксистичні частини перейняли в неї центристський спосіб мислення. У Російській імперії українці були другою після росіян найбільшою етнічною групою. Важливу роль відігравав також символічний вимір: українці й росіяни (чи, відповідно, «малороси» й «великороси») були дуже близькими між собою мовно та культурно, а релігійно належали до одної й тієї самої православної церкви, закоріненої в середньовічному Києві. Тому російська офіційна еліта вбачала в «малоросах» молодшого партнера в управлінні імперією. І, навпаки, спроби означити себе як окрему націю українців вона трактувала як екзистенціальну загрозу власному існуванню. Запобігаючи цій загрози, російський імперський уряд двічі (у 1863 та 1876 рр.) забороняв українську мову в публічному вжитку.

У відповідь українські діячі Російської імперії перенесли центр своєї діяльності по другий бік кордону, в австрійську Галичину, де могли скористатися з переваг ліберального габсбургського режиму для розбудови своїх структур. Серед цих діячів було чимало марксистів. Львів став головним місцем зустрічі, а також центром, де друкувалися програмні твори української соціал-демократії як із Австро-Угорської, так і з Російської імперії. Однак різні політичні умови в двох імперіях також виявилися у відмінностях між двома українськими соціал-демократичними партіями. Якщо в Галичині УСДП розрослася в добре зорганізовану парламентську партію, то в Ро-

2. Цит. за: Roman Szporluk. The Ukraine and Russia. / Robert Conquest, ed. The Last Empire. Nationality and the Soviet Future. Stanford, CA, 1986. P. 156.

сійській імперії УСДРП була партією лише за назвою, бо реально зводилася до малочисленних нелегальних або напівлегальних гуртків. Відповідно до своєї потуги, галицькі соціал-демократи ставили й більш амбітну вимогу — про політичну самостійність України. Цей постулат сформулював галицький марксист Юліан Бачинський у книжці *Ukraina irredenta* (Львів, 1895). Натомість українські соціал-демократи вдовольнялися скромнішою формулою автономії України у складі реформованої Російської імперії. Аргументації цієї тези було присвячено книжку Миколи Порша «Про автономію України» (Київ, 1909).

Однак дещо таки робило українських соціал-демократів по обидва боки австрійсько-російського кордону схожими — а саме їхня спроба поєднати соціальне й національне питання. І до цього їх спонукали обставини щоденного життя. Наприкінці ХІХ ст. 90% усіх українців були селянами, і 90% селян, які проживали на українських етнічних територіях, були українцями. Як писав Мойсей Рафес, один із єврейських соціалістів, в Україні, де поміщик — росіянин або поляк, а банкір і купець — найчастіше єврей, і де ані росіяни, ні поляки, ні євреї не говорили «хлопською мовою» й не розуміли її, заклик «геть панів» часто був співзвучний із закликом «геть ляхів, геть москалів, геть жидів» [«геть поляків, геть росіян, геть євреїв»]³.

Поєднання соціальних і національних вимог було характерним ще для Кирило-Мефодіївського братства — першої української національної організації, яка виникла й діяла в Києві у 1845–1847 рр. Так само як інші національні організації того часу («Молода Італія», «Молода Німеччина», «Молода Ірландія» тощо), братство висувало національні гасла разом із ідеями демократії й соціалізму. Найвизначнішою постаттю в Братстві був український національний поет Тарас Шевченко. Його заклик до одночасного національного й соціального визволення став ідеологічним наріжним каменем модерної України. Про наступне покоління українських діячів із київського Громади (1860–1870-і) говорили, що вони носять у одній кишені писання

3. М. Б. Рафес, Два года революции на Украине (Эволюция и раскол «Бунда»). Москва : Государственное издательство, 1920. С. 7–8.

«батька Тараса» (Шевченка), а в другій – «Капітал» Карла Маркса⁴. Про популярність марксизму в українському русі говорить той факт, що з тридцяти п'яти перекладів «Маніфесту комуністичної партії» мовами народів Російської імперії п'ять були українською⁵. Серед перекладачів Маркса були Іван Франко та Леся Українка, котрі, разом із Шевченком, утворили пантеон найвизначніших постатей української художньої літератури ХІХ ст.

За ідеологічним впливом до них дорівнюється Михайло Драгоманов, лідер Київської громади. Він винайшов формулу, яка стала своєрідним моральним імперативом для кількох поколінь українських діячів аж до революції 1917 року: «по обставинам України тут плохий той українець, що не став радикалом [соціалістом — Я. Г.], і плохий той радикал, що не став українцем»⁶. Аргументація Драгоманова була проста: оскільки українська нація є «плебейською» (тобто складається головно з селян) і не має ні аристократії, ні буржуазії, то визвольний рух в Україні має бути водночас і національним, і соціальним.

Українські соціал-демократи прийняли цю формулу, але тільки почасти. Драгоманов і його послідовники представляли ліву ідеологічну течію й рух, що їх можна визначити як аграрний соціалізм. Соціальною базою цього руху вони бачили селян. Натомість українські соціал-демократи робили наголос на потреби організації промислового пролетаріату. Їх не відстрашував факт, що українські робітники були незначною меншістю і серед українців, і серед промислового пролетаріату в Україні. Вони вважали, що головне не кількість, а якість: національний промисловий пролетаріат є найпередовішим класом, а отже він має очолити боротьбу за визволення українців від соціального й національного гніту. У кожному разі, поява на українській публічній сцені соціал-демократів неминуче вела до бунту молодих проти старшого покоління. В окремих випадках цей бунт мав особистісний характер: декотрі українські марксистки (наприклад, Дмитро Антонович, Юліан Бачинський) були

4. Короткий В., Ульяновський В., упор. Син України. Володимир Боніфатійович Антонович: у 3 т. Київ, 1997. Т. 2. С. 39.

5. Hobsbawm E. How to Change the World. Reflections on Marx and Marxism. New York & Yale: Yale University Press, 2011. P. 195.

6. Драгоманов М. П. Літературно-публіцистичні праці: у 2 т. Київ, 1970. Т. 1. С. 59.

дітьми українських діячів. Але в першу чергу йшлося про бунт проти «ідейних батьків» українського соціалізму — Драгоманова, Франка та інших.

Українська соціал-демократична партія в Галичині виросла з Русько-Української радикальної партії (РУРП) — першої української партії, створеної 1890 р. у Львові. Перше десятиліття існування цієї партії було позначено сильним конфліктом між «старими» й «молодими» радикалами. Цей конфлікт скінчився тим, що у 1899 р. «молоді» вийшли зі складу партії й утворили свою окрему партію — УСДП. Схожим чином українські соціал-демократи в Російській імперії належали спочатку (від 1900 р.) до Революційної української партії (РУП), котра, як і галицька РУРП, мала аграрно-соціалістичний характер. Але вже у 1902 р. ліве крило визначило як свій орієнтир «західноєвропейський демократичний соціалізм» партій Другого Інтернаціоналу. А у 1905 р. представники цього крила прийняли назву УСДРП.

Моделлю для українських соціал-демократів були західноєвропейські партії, насамперед австрійська й німецька соціал-демократії. Програма УСДРП, зокрема, взувалася на Ерфуртській програмі (1891 р.) Соціал-демократичної партії Німеччини, а УСДП була автономною партією у складі Соціал-демократичної робітничої партії Австрії. Разом вони брали участь у Амстердамському (1904 р.), Штутгартському (1907 р.), Копенгагенському (1910 р.) та Базельському (1912) конгресах II Інтернаціоналу. Українські соціал-демократи також свідомо копіювали польських лівих. Наприклад, окремі їхні пропагандистські брошури базувалися на зразках Польської соціалістичної партії (ПСП). Коли заходить про російський контекст, то бунт українських соціал-демократів проти аграрного соціалізму робив їх схожими на перше покоління російських марксистів — Григорія Плеханова, Віру Засулич, Павла Аскельрода та ін., котрі теж починали як аграрні соціалісти («народники»). Однак стосунки між українськими й російськими соціал-демократами були досить напружені. Крім згаданого вже конфлікту довкола національного питання, давався взнаки й той факт, що їм доводилося боротися за впливи в одному й тому самому середовищі — промислового пролетаріату. Цей пролетаріат зосереджувався у великих промислових центрах Сходу України (у Донбасі й Катеринославі) та був лише почасти українським. За

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО (1880–1951)

Володимир Винниченко (1880–1951) зробив блискучу кар'єру від бідного селянського сина до письменника-модерніста, п'єси якого ставили в європейських столицях, та голови українського революційного уряду (1917–1919, із перервами). Вважається, що еліти, які сформувалися внаслідок соціальної мобільності, схильні вибирати радикальні ідеології. Для Винниченка таким вибором був марксизм. Його знання Маркса було радше на рівні лозунгів, проте марксизм найкраще відповідав його візії «всебічного визволення» трудового народу. У розумінні Винниченка, недержавні народи потерпають не лише від соціального гніту капіталізму, але й від національного гніту імперій.

Він був одним із засновників (1915) і лідерів (до 1919) Української соціал-демократичної робітничої партії. Перебуваючи на цій посаді, дійшов сумного висновку, що у стосунках між соціал-демократами національні відносини мають важливіше значення, ніж класові. Цей досвід

Винниченко пережив особливо тяжко, коли став на чолі революційного уряду Української Народної Республіки. На межі 1917 і 1918 років УНР стала однією з перших жертв воєнної агресії російських більшовиків. Винниченко опинився, цитуючи назву його п'єси з 1918 року, «між двох сил» — українським рухом та більшовизмом. Він солідаризувався з обома. На його думку, український революційний уряд мав перейти на більшовицькі позиції, бо це краще відповідало настроям українських мас і духу світової революції. Але, врешті-решт, Винниченко не знайшов собі притулку в жодній із двох сил: українські націоналісти вважали його комуністом, більшовики — націоналістом.

На початку 1919 року, у розпал українсько-більшовицької війни, Винниченко подав у відставку й виїхав у еміграцію. Там він поступово відійшов від політики, зосередившись на літературі та своєму новому захопленні — малюванні. За своє життя Винниченкові довелося пережити кілька арештів і ув'язнень — російського імперського уряду, українського консервативного режиму, а під час другої світової війни він потрапив до німецького концтабору. Попри всі ці перипетії, у своїх власних очах він завжди залишався «чесним зі собою». Цю позицію Винниченко висловив у романі «Чесність з собою» (1925), герой якого, молодий соціаліст, через свою моральну принциповість викликав зневагу всіх своїх знайомих.

Такий моральний пуризм на політичному полі привів, однак, до фатальних наслідків. За словами українського історика Івана Лисяка-Рудницького, Володимир Винниченко належав до покоління соціальних утопістів, які «вганяючись за міражем „всебічного визволення“, спричинилися до того, що український народ, який вони любили й якому бажали добра, опинився в стані дійсно всебічного, тотального національного й соціального поневолення»¹.

1. Іван Лисяк-Рудницький. Історичні есе у 2-х томах. Київ: Основи, 1994. Т. 2. С. 99.

оцінками українських соціал-демократів, українці становили лише 1/3 робітничого класу⁷ — але навіть ці оцінки видаються завищеними. Однак боротьба між українськими й російськими соціал-демократами була радше символічною, аніж реальною. Проблема полягала в тому, що більшість робітників були насправді селянами, які наймалися на роботу сезонно. А частина, що працювала на підприємствах на постійній основі, вирізнялася дуже низькою свідомістю. Якщо говорити про класову свідомість цих робітників, то — як не парадоксально це звучить — найчастіше вона виражалася в антисемітизмі⁸. Тому попри те, що російські й українські соціал-демократи мали зв'язки з робітничими профспілками та пробували залучати до своєї діяльності промислових робітників, вони були переважно партією інтелігенції.

Найчисленнішим і найорганізованішим робітничим класом був однак не російський і не український, а єврейський пролетаріат. Він об'єднався у Бунд — єврейську робітничу партію, котра була найбільшою серед схожих партій у Російській імперії. Впливам Бунду УСДРП завдячували наявність у своїй програмі постулату про національно-персональну автономію, котрий виявився дуже важливим пізніше, під час революції 1917 року.

1917: рік українського соціалістичного чуда

Російська еволюція 1917 р. зумовила радикальну зміну політичного ландшафту, насамперед завдяки появі можливостей для легальної роботи партій. Услід за революцією в імперських центрах, Петрограді й Москві, відбувалися революційні зміни на Західному пограниччі. У Києві вони привели до появи української Центральної Ради — самопроголошеного українського парламенту. Протягом весни й літа 1917 р. вона перебрала контроль над українськими етнічними територіями, а восени проголосила автономну Українську Народну Республіку (УНР) у складі Росії.

7. Колард Ю. Спогади юнацьких днів. 1897–1906. Українська студентська громада в Харкові. Т.1. Революційна українська партія (РУП). Торонто: Срібні сурми, 1972. С. 115–116; цит. за: Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок. Київ: Основні цінності, 2004. С. 31.

8. Wynn, Workers, Strikes, and Pogroms. The Donbass-Dnepr Bend in Late Imperial Russia, 1870-1905. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992.

У Центральній раді українські соціал-демократи відігравали роль першої скрипки. Разом із тим, вони ніколи не були ані найбільшою партією, ані не мали більшості серед членів Центральної Ради. Найбільшими були їхні найближчі союзники й водночас найближчі опоненти — українські есери (Українська партія соціалістів-революціонерів, УПСР), послідовники аґрарного соціалізму Драгоманова. Наприкінці 1917 р. УПСР нараховувала 40 тис. партійців, а УСДРП — лише 4,5 тис.⁹. Однак, попри таку значну кількісну перевагу, українські есери добровільно віддали першу роль українським соціал-демократами.

Причиною була внутрішня слабкість керівництва УПСР. Воно складалося переважно з дуже молодих людей, які не мали політичного досвіду. Роль їхнього лідера виконував Михайло Грушевський — провідний український історик, якому в 1917 р. виповнився лише 51 рік. Але в оточенні інших лідерів УСРП він мав вигляд сивочолого діда серед онуків. В УСДРП ситуація була зовсім інша — більшість її лідерів почали свою діяльність ще перед війною, тож мали політичний досвід. Серед них вирізнялися два — Володимир Винниченко та Симон Петлюра. Разом із Михайлом Грушевським у 1917 р. вони утворили трійцю лідерів української революції: Грушевський був головою Центральної Ради, Винниченко очолив уряд, а Симон Петлюра став воєнним міністром.

Українські соціал-демократи та соціал-революціонери не лише були провідними партіями в українській революції. Створений ними уряд відігравав також першорядну роль серед інших національних урядів із окраїн Російської імперії. Наприкінці вересня 1917 року Центральна Рада провела в Києві з'їзд народів для обговорення майбутнього Росії. У роботі взяли участь білоруси, грузини, естонці, євреї, донські козаки, литовці, латвійці, поляки, молдавани, татари, закавказькі тюрки та російські есери. Окрім литовців та поляків, які взяли курс на повну політичну самостійність, і євреїв, які не могли зійтися щодо ідеї Палестини як майбутньої єврейської держави, усі решта делегацій погодилися з головним постулатом, ви-

9. Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи та есери. С. 16, 67.

сунутим Центральною Радою — про перетворення Росії на федеративний союз автономних національних держав. До того ж українські соціалістичні лідери бачили російську федерацію як перехідний етап до створення федерації народів Європи, а в майбутньому — і до федерації всього світу.

Український революційний уряд відігравав провідну роль серед урядів інших неросійських народів перш за все через розмір і стратегічне значення України. Вагомим був також його мобілізаційний потенціал. Як показують порівняльні дослідження, серед усіх національних рухів, що стояли на федеративній платформі, український рух домогся найбільших успіхів у мобілізації мас. Доказом, зокрема, стали вибори у всеросійські Установчі збори пізньої осені 1917 року. На цих виборах в українських губерніях обидві українські соціалістичні партії набрали разом приблизно 70%.

Ця перемога мала міжнародний вимір. Полемізуючи з Розою Люксембург та іншими комуністами, які звинувачували його в «розбещенні» українського націоналізму, Ленін вказував на результати виборів до Установчих зборів восени 1917 року. 4 млн. голосів, які отримали тоді українські соціалістичні партії, були, на його думку, доказом того, що з українським рухом треба рахуватися¹⁰.

Український революційний уряд мав також великі заслуги у вирішенні національного питання всередині самої УНР. Завдяки тому, що Центральна Рада ввела у свій склад представників російського, польського та єврейського населення, вона перетворилася з органу українського національного руху на державний парламент. Україна також запровадила екстериторіальну культурну автономію для національних меншостей. Особливо відчутними були здобутки в забезпеченні національно-культурної автономії євреїв. Схожу автономію запроваджувалося і в інших неросійських республіках — але, як зазначають дослідники, в УНР вона заходила найдалі.

10. Ленин В. И. Полное собрание сочинений. Изд. 5-е. Москва: Издательство политической литературы, 1974. Т. 40. С. 18–19 (доступно за адресою: <http://uaio.ru/vil/40.htm>).

Досягнення в царині федеративних планів та національно-культурної автономії були реалізацією програмних принципів і УСДРП, і УПСР. Схожість їхніх програм дозволяє вважати їх партіями-близнюками. УСДРП, однак, відрізняв від УПСР один принциповий момент — стійка відданість українських соціал-демократів реформізму, тоді як українські соціал-революціонери віддавали перевагу революційним методам. Скажимо, коли українські есери, як і російські, вимагали повної ліквідації приватної власності на землю, УСДРП годилася на цю вимогу лише щодо землеволодінь царської сім'ї, великих поміщиків і церкви, проте виступала за збереження селянської земельної власності. Ця різниця в баченні земельної реформи відіграла, як вважається, одну з вирішальних ролей, чому українські селяни вирішили підтримати більшість голосів блок українських, а не російських лівих партій під час виборів до Установчих Зборів. На відміну від російських етнічних територій, общинна власність на землю була мало поширена в Україні, де більшість селян були одноосібними власниками.

Про 1917 р. говорили як про рік «українського чуда». Володимир Винниченко писав у своїх спогадах: «Воістину, ми за тих часів були богами, які бралися з нічого творити цілий новий світ»¹¹. Чудо, однак, не протривало довго. На межі 1917 і 1918 років стали очевидними численні слабкості української революції. Найпершою й найголовнішою була її неспроможність себе оборонити. Після жовтневого перевороту в Петербурзі більшовики водночас і визнали УНР, і оголосили їй війну. До початку лютого 1918 р. вони завоювали значну частину її території разом із Києвом. Причин поразки було кілька. Але свою роль відіграло доктринерство соціал-демократів — їхня недовіра до ідеї регулярної армії. Виступаючи на вічі в Києві восени 1917 року, Симон Петлюра так пояснював позицію соціал-демократів:

«Ми знаємо, якого лиха може наробити ця сила, коли вона попаде в небезпечні руки... Нам треба не постійного війська, але всенароднього озброєння, міліції... Небезпека тут полягає в тім, що коли зорганізується буржуазія, військо стане обороняти її інтереси проти інтересів демократії й селянства»¹².

11. Винниченко В. Відродження нації. Київ-Відень, 1920. Ч. 1. С. 258.

12. Цит. за: Висоцький О. Ю. Українські соціал-демократи та есери, с. 66.

Ідея народної міліції, яка мала замінити армію, належала до ідеологічного «джентльменського набору» західноєвропейської соціал-демократії. Але в умовах Східної Європи відданість цій ідеї зіграла лихий жарт із українськими соціал-демократами. Бо тут уперше проявився феномен, який теоретики та практики соціал-демократії не могли передбачити: війна між двома соціалістичними урядами, у цьому випадку — російськими більшовиками з одного боку та українськими соціал-демократами й соціал-революціонерами з другого.

Але головною причиною поразки української революції була її опора на селян, на котрих, згідно з відомою Марксовою характеристикою селянства — як на «мішок із картоплею», — не можна опертися. Селяни мали свою власну соціальну аґенду, яка лише почасти збігалася з планами українських революціонерів. Починаючи з весни 1917 року українськими селами прокотилася масова хвиля насильницьких захоплень поміщицьких маєтків. Захопивши й розділивши між собою землю, селяни годилися на будь-яку владу, що узаконить цей «чорний переділ». На межі 1917 і 1918 років вони були радше готові воювати між собою за межі, аніж захищати українську владу в Києві.

Політичні симпатії українських селян у тому часі перейшли від Центральної Ради до російських більшовиків. Центральна рада зі своїм соціалістичним урядом зводила з ухваленням земельного закону — натомість більшовики обіцяли віддати землю селянам негайно, без жодних вступних умов. Тому більшовики у своєму першому поході на Україну ніде не зустрічали селянського опору. Він почався лише тоді, коли селяни зазнали досвіду більшовицької окупації — насамперед політики воєнного комунізму, котра ґрунтувалася на скасуванні ринкових стосунків та вилученні зерна з селянських господарств.

1918: в опозиції до консервативного режиму

Намагаючись узяти під контроль Україну, більшовики водночас вели переговори в Бресті з австро-угорським і німецьким командуваннями про вихід Росії зі світової ві-

йни. Уряд УНР теж вислав свою делегацію на Брестські переговори. Українським соціалістам ішлося про те, щоб заручитися воєнною підтримкою Центральних держав у війні проти більшовиків. Зі свого боку, австро-угорський та німецький уряди теж були зацікавлені в сепаратному мирі з Україною, бо це їм гарантувало доступ до українського хліба. Хліб був стратегічно важливою сировиною в кожній війні. Але в Першій світовій війні, що набувала ознак тотального й виснажливого конфлікту, забезпеченість зерном було питанням життя й смерті старих режимів. Нагадаймо, що лютнева революція 1917 р. в Росії, як і пізніша листопадова революція 1918 р. в Німеччині, почалися з голодних бунтів. Оскільки інтереси УНР та Центральних держав збігалися, українській делегації досить легко вдалося підписати сепаратний мир. Передумовою цього договору було повне відділення від Росії. Український уряд проголосив повну незалежність своєї держави 22 січня — так само, як у період між груднем 1917 і жовтнем 1918 р. це зробили національні уряди Білорусії, Вірменії, Грузії, Естонії, Латвії, Литви.

За цих нових обставин головну роль в українському уряді перебрали на себе соціал-революціонери. Це звільнило соціал-демократів від моральної відповідальності за німецьку окупацію України. Німецькі війська без великих труднощів вибили більшовицькі війська з України. Але їхні розрахунки щодо доступу до українського зерна виявилися марними. Центральна рада з її есерівською більшістю виявилася безпорадною й малоефективною в питанні налагодження хлібопостачання. Наприкінці квітня 1918 р. німецька окупаційна влада інсценувала воєнний переворот і привела до влади Павла Скоропадського, колишнього російського генерала та вихідця зі старого козацького роду. Скоропадський проголосив створення Гетьманату — консервативного режиму, який мав покласти край «соціалістичним експериментам» в Україні. Хоча Скоропадський не ризикував відновити поміщицьке землеволодіння, він запровадив каральні експедиції проти селян, щоби змусити їх постачати хліб. Водночас він звів нанівець права робітників: заборонив страйки, сильно обмежив робітничі профспілки, зокрема заборонив їм втручатися в питання найму, роботи й звільнення робітників — унаслідок цього робочий день зріс до 10–12 годин.

Однак ці репресії блідли в порівнянні з політикою «воєнного комунізму» й революційного терору, яку провадили більшовики в Росії. На цьому фоні Україна під

німецькою окупацією здавалася оазою стабільності й спокою. Київ, Одеса та інші великі українські міста були переповнені біженцями з Петербурґа й Москви, переважно представниками багатих і середніх класів. Усе це надавало урядові Скоропадського не лише консервативного, але й проросійського характеру. Сам Скоропадський вважав, що німецька окупація є тимчасовою. Він бачив своє завдання у тому, щоб після закінчення війни зберегти Україну в складі зреформованої й не-більшовицької Росії.

Своєю соціальною і національною політикою режим Скоропадського спровокував радикалізацію українських соціалістів. У травні 1918 р. на своєму підпільному з'їзді УСДРП ствердила, що українська революція, висуваючи «гасла державної самостійності України і коренних соціальних реформ», вийшла за рамки національної і стала частиною світової пролетарської революції. Відповідно, остаточною долею української революції залежатиме від революційного пролетарського руху на Заході. А поки що українські соціал-демократи вважали своїм обов'язком повалення режиму Скоропадського. Заради цього вони готові були вступити в Український Національний Союз із іншими противниками Скоропадського, у т. ч. й українськими несоціалістичними партіями.

Входження УСДРП у широкий союз викликало невдоволення лівого крила, що вважало цей крок зрадою ідеї класової боротьби пролетаріату. За зразком лівих німецьких соціал-демократів, вони назвали себе «незалежними». Незалежні соціал-демократи виступали за союз із російськими більшовиками. За однієї, однак, умови — що російські більшовики визнають незалежність України. Крен до більшовизації поділяв Володимир Винниченко. Він навіть провадив таємні переговори з делегацією Радянської Росії, під час яких було досягнуто умови про спільний фронт боротьби проти Скоропадського.

За цих нових обставин соціал-демократи відновили свою провідну роль в українській революції. Коли в листопаді 1918 р. для керівництва антигетьманського повстання було утворено революційний орган — Директорію, то її головою став Володимир Винниченко. Окрім нього, членом Директорії був Симон Петлюра, тож у сумі УСДРП мала два місця серед п'яти «директорів».

СИМОН ПЕТЛЮРА

Симон Петлюра народився 22 травня 1879 р. в Полтаві, у козацькій сім'ї. Обставини його народження великою мірою визначили його подальшу біографію: Полтава була єдиним містом, де українці становили більшість, а пам'ять про козацьке минуле стала головним стержнем української ідентичності. Серед усіх наявних українських орієнтацій і напрямів він вибрав соціал-демократію. Під час з'їзду Революційної української партії (1905 р.) Петлюра підтримав групу, що домогалася перетворення цієї партії на Українську соціал-демократичну робітничу партію. Він, однак, ніколи не обіймав керівних посад в УСДП. Від інших соціал-демократів його зокрема відрізняла співпраця з українськими лібералами та їхніми виданнями — «Літературно-науковим вісником» (Львів), «Радою» (Київ), а також журналом «Украинская жизнь» (Москва). Під час Першої світової війни він був мобілізований на фронт, а після перемоги

російської революції перебрався до Києва як голова Українського революційного комітету Західного фронту. Там у червні 1917 р. він стає військовим міністром Української Народної Ради. У розпал другої війни з російськими більшовиками, у травні 1919 р. Петлюру обрано Головою Директорії — українсько-го революційного уряду. Перед тим він вийшов зі складу УСДРП. Петлюра очолював українську владу в найдраматичніший період української революції — коли в Україні водночас воювали між собою кілька армій, а сама Україна стала тереном масового насильства. Головною жертвою цього насильства були євреї (загиноюло приблизно 35 тисяч осіб). У єврейських погромах брали участь усі без винятку армії, але найбільша частка відповідальності припадала на армію УНР. Це закріпило за Петлюрою славу «погромщика». Петлюра не мав особистої вини в цих погромах — але він був за них відповідальний як голова уряду та армії.

Після поразки УНР разом із рештками армії в грудні 1919 р. Петлюра відступив на територію Польщі. 21 квітня 1920 року підписав у Варшаві договір із Пілсудським про польсько-український союз. Спільний польсько-український похід приніс миттєвий успіх. У травні 1920 р. об'єднані війська вступили в Київ, але цей успіх скоро перетворився на воєнну катастрофу. Червона армія вибила нападників із України, і влітку дійшла до польської столиці, проте в битві під Варшавою сама зазнала розгрому (т. зв. «Диво на Віслі»).

Від того часу Петлюра перебував у еміграції, спочатку в Польщі, а від 1924 р. — у Парижі. Там його 25 травня 1926 року застрелив Самуїл Шварцбард, нібито задля помсти за погроми 1919 року. Між істориками триває дискусія, чи Шварцбард діяв із власної ініціативи, а чи був агентом НКВД. Найбільше підозри викликає момент вбивства: Петлюру було вбито зразу після того, як у Варшаві до влади, внаслідок військового перевороту, повернувся Пілсудський, а НКВД зауважило, що серед українських селян ширяться сподівання на новий спільний похід Пілсудського-Петлюри, який поклав би край ненавистній їм більшовицькій владі.

Постать Петлюри залишається однією з найбільш контroversійних у історичній пам'яті. Для євреїв він є насамперед «погромщиком», для росіян — українським націоналістом. Натомість у Західній Україні — осередку українського націоналізму — його вважали зрадником, оскільки від згодився передати владу над цією територією Пілсудському взамін за воєнну підтримку в протистоянні з більшовиками. У Польщі його вважають символом польсько-українського примирення, тоді як у сучасній Україні українці досі не можуть погодитися щодо оцінки його діяльності. Однак є дещо спільне в усіх цих версіях — те, що майже ніхто не згадує про Петлюру як про соціал-демократа й марксиста.

Директорія почала повстання в середині листопада 1918 року, як тільки в Україну дійшла звістка про революцію в Німеччині. А вже за місяць війська повстанців вступили в Київ. У сформованому Директорією революційному уряді найбільше міністерських посад знов-таки дістали українські соціал-демократи. Хоча уряд відновив попередню назву держави — Українська Народна Республіка — він дистанціювався від назви й досвіду Центральної Ради. По-перше, на Центральну Раду падала тінь відповідальності за запрошення в Україну німецького війська — і, опосередковано, за весь подальший розвиток подій під владою Скоропадського. Друга причина відображала позицію Винниченка та «незалежних» соціал-демократів: вважаючи, що «вся Європа переживає епоху соціалістичної революції», а поточна Українська революція є однією з фаз «соціалістичної революції в національних українських формах», вони виступали за врядування в УНР у формі не «буржуазної» парламентської республіки, а робітничо-селянської диктатури.

На межі 1918 і 1919 р. українські соціал-демократи переживали виразне полівіння. Воно відбувалося під впливом революцій у Німеччині та Угорщині, вибух яких підкріплював сподівання на всесвітню революцію. У самій Україні популярність радянської форми влади зростала як реакція на німецьку окупацію та режим Скоропадського. Зокрема радянізація охопила німецькі окупаційні війська, які поверталися з України до Німеччини. Якщо ж говорити про українське селянство, то популярність радянської влади тут набула особливої форми: селяни виступали «за радянську владу, але без комуністів» — тобто без російських більшовиків. Усе це зумовлювало шанс на створення національної, української версії радянського уряду, і ліві українські соціал-демократи мали намір із нього скористатися.

1919–1920: у війні всіх проти всіх

Однак вони не дістали підтримки ані в уряді, ані всередині самої партії. Їхню пропозицію революційної диктатури було відкинуто. Українська Народна Республіка залишилася демократичною парламентською республікою. Головною причиною поправиння УНР стала нова зміна геополітичної ситуації після завершення першої світової

війни. Специфіка Східної Європи полягала в тому, що тут кінець війни не означав припинення воєнних дій. Навпаки, падіння Австро-Угорської та Німецької імперій у листопаді 1918 р. поклало початок новим локальним війнам. Вони досягли найбільшого розмаху в 1919 році, а з за масштабом жертв догнали, а часом і перевершували Першу світову. В українському випадку це були польсько-українська війна в колишній австрійській частині та війна між урядом УНР і більшовицькою Росією на сході.

Вирішальну роль у долі української революції відіграла друга з цих воєн. Попри попередні домовленості з більшовиками про союз і невтручання, Червона армія після повалення режиму Скоропадського зразу ж почала новий наступ на українські землі. Упродовж січня вона взяла під контроль більшість українських міст на півночі та сході України, а на початку лютого 1919 р. знову вступила в Київ. Тим разом метою більшовиків було не лише принести на українські землі комуністичну революцію на вістрі багнета, але й використати Україну як міст для сполучення з революціями в Німеччині та Угорщині.

Навесні 1919 р. в Одесі висадився британсько-французький десант. Він мав перебрати на себе контроль над українською територією та стабілізувати ситуацію. У той самий час із півдня розпочала наступ Біла армія генерала Денкіна, і шлях її на Москву пролягав через Україну. Біла армія користалася підтримкою переможної Антанти. УНР теж пробувала залучитися підтримкою Антанти і почала переговори ще в перші місяці 1919 р. Український уряд розумів, що доля українських земель вирішуватиметься на Паризькій мирній конференції, і був свідомий слабкості своєї позиції. По-перше, над УНР тяжила тінь союзу з Німеччиною, а по-друге, її радикальна політика справляла враження, що український уряд — не що інше як український варіант російського більшовизму.

Для полегшення переговорів із Антантою 9 лютого ЦК УСДРП відкликав своїх представників уряду та Директорії. Володимир Винниченко подав у відставку з посади голови Директорії та вийшов із її складу. Його заступив Симон Петлюра, який перед тим вийшов із партії. Від того часу Петлюра став головним символом української революції. Зокрема з ним пов'язують масову хвилю антиєврейських погромів в Україні

1919 року. У цих погромах брали участь усі без винятку армії, включно з Червоною, але найбільша частка відповідальності припадала на армію УНР. Хоча в ситуації загального хаосу і «війни всіх проти всіх» Петлюра міг впливати на свою армію дуже обмежено, його ім'я стало синонімом українського антисемітизму.

Українська революційна влада еволюціонувала в правий бік. Одним із чинників цієї еволюції було прибуття українських політиків із Галичини. Вони представляли проголошену 1 листопада 1918 р. в австрійській частині українських земель Західно-Українську Народну республіку. ЗУНР розвивалася за зовсім іншою траєкторією, ніж УНР. Її існування не було ускладнено ані масовими селянськими рухами, ані єврейськими погромами, а в її уряді головну роль відігравали не ліві партії — місцеві соціал-демократи та радикали, — а центристська Українська національно-демократична партія. До того ж, навіть галицькі соціал-демократи були на загал більш помірковані, ніж українські соціал-демократи в Києві. Зокрема УСДП не проявляла ознак більшовизації.

22 січня 1919 р. ЗУНР проголосила про своє об'єднання («Злуку») з УНР. Це об'єднання було формальним. Кожна з українських держав зберігала автономію і вела свої власні війни: ЗУНР — із польськими військами на Заході, УНР — із більшовиками на Сході. До реального об'єднання дійшло в середині літа 1919 року, і то в умовах, коли ЗУНР зазнала повної воєнної поразки, а її уряд разом зі своєю Українською Галицькою армією перейшов колишній австро-російський кордон і відступив на територію УНР. На короткий час об'єднана українська армія зуміла перехопити ініціативу, і наприкінці літа відвоювала Київ від більшовиків. Однак того самого дня в українську столицю вступила армія Денікіна, і після коротких сутичок армія УНР поступилася сильнішому супротивнику. Цілу осінь об'єднаний український уряд перебував у Кам'янці-Подільському, у т. зв. «трикутнику смерті» — де, оточена зусбіч ворогами, без амуніції, постачання та медикаментів, його армія зазнавала масових втрат від холоду та хвороб.

В умовах загального занепаду морального духу український уряд пережив кілька спроб переворотів справа й потерпав від перманентного конфлікту між західно- і східноукраїнськими політиками. Українські соціал-демократи пробували рятувати ситуа-

цію, виступаючи за спільний соціалістичний уряд. Але їхній зірковий час уже минув. Сама УСДРП зазнала розколу. Частина «незалежних» соціал-демократів вийшли зі складу УСДРП та приєдналися до створеної в липні 1918 р. Комуністичної партії (більшовиків) України, котра була, власне, обласною ланкою російської більшовицької партії. Інша частина «незалежних» залишалася в УСДРП, але як окрема фракція. Урешті-решт у січні 1919 р. вони утворили власну партію — Комуністичну партію України.

Схожий розкол пережили й українські соціалісти-революціонери. Серед них теж виокремилося сильне ліве крило, яке еволюціонувало в бік більшовизму. У той час уся Україна нуртувала селянськими повстаннями, ватажки яких переважно перебували під ідейним впливом українських есерів.

Відтяти від влади і справа, і зліва українські соціал-демократи стрімко втрачали свої позиції. Їхні останні успіхи були пов'язані з діяльністю в міжнародному соціал-демократичному русі. Рішенням Люцернської конференції (1–9 серпня 1919 р.) їх, разом із УСДРП, було прийнято до Другого Інтернаціоналу. Ця конференція майже одностайно (за винятком російських есерів) визнала незалежність і суверенність Української Республіки, опротестувала польську окупацію Східної Галичини й поставила вимогу до Паризької мирної конференції визнати Україну як незалежну державу та прийняти її до Ліги Націй.

Ці зовнішні успіхи, однак, ніяк не могли конвертуватися в переваги для внутрішньої української ситуації. Пізньої осені 1919 року, під тиском наступу Червоної армії, Петлюра разом із залишками свого війська перейшов польський кордон. У Польщі він уклав договір із лідером новопосталої Польської держави Юзефом Пілсудським — таким самим соціалістом у минулому, котрий, як і сам Петлюра, зрікся соціалізму на користь націоналізму. Весною 1920 р. союз між Пілсудським і Петлюрою привів до спільного польсько-українського походу на Київ. Союзникам навіть вдалося на короткий час узяти під контроль українську столицю. Але дуже скоро стрімкий наступ Червоної армії відкинув їх аж до самої Варшави. Польським військам за участі загонів УНР у серпні 1920 р. вдалося перемогти Червону армію у Варшавській битві

й зупинити даліше просування більшовиків на Захід. Однак незалежність України було безповоротно втрачено. Українські землі, за умовами Ризького миру (березень 1921 р.) було поділено між Польщею та радянською державою.

Кілька тижнів по Варшавській битві, 24 вересня 1920 року, ЦК УСДРП категорично заборонив членам партії брати участь в уряді УНР на еміграції. Ті соціал-демократи, які відмовилися покинути уряд, змушені були вийти з лав партії. На цьому закінчилася участь УСДРП в побудові української держави.

Після 1921: наслідки й виклики

Формально українська національна революція зазнала повної поразки. Певну відповідальність за цю поразку слід покласти на українських соціал-демократів, які довгий час грали першу скрипку в українському революційному уряді. Цю відповідальність не вдасться ні заперечити, ані применшити — хоча б із огляду на доктринерську позицію УСДРП щодо створення національної армії. Звинувачення українських соціалістів у доктринерстві стали стандартними для українських діячів у післяреволюційні десятиліття. Ці звинувачення було поширено на ідеологію соціалізму взагалі, а на марксизм насамперед. Це привело до того, що український національний рух у міжвоєнний і воєнний період пережив значну еволюцію в правий бік. Іронія полягала в тому, що ідеологом цього «повороту вправо» — а разом із тим ідеологом інтегрального українського націоналізму, близького до італійського фашизму, — став колишній український марксист і соціал-демократ Дмитро Донцов.

Однак звинувачення на адресу українських соціал-демократів справедливі лише почасти. Адже поразку української революції було спричинено факторами, на які вони не могли й не мали впливати. У першу чергу серед цих факторів треба назвати саму структуру українського суспільства. Воно складалося головним чином із селянства, а селянство є вкрай ненадійною опорою для будь-яких політичних рухів. Українські селяни зустрівали кожен новий режим із надіями, що він узакон-

нить збереження за ними захоплених земель і не буде втручатися в їхні справи, потім розчарувалися в своїх сподіваннях і, зрештою, піднімали нове повстання. Ставлення селян до УНР та українських лівих партій розвивалося за цією самою схемою.

Але ще більш проблеми з українськими селянами мали російські більшовики. У 1918–1920 рр. їм доводилося тричі приходити й відходити з України, і щоразу під час відходу в їхньому тилу горіло полум'я масових селянських антибільшовицьких повстань. Селянський спротив в Україні не припинявся й після закінчення революції та громадянської війни, у 1920-х, і тим разом найбільші надії селяни покладали не на українських есерів, а на Петлюру. Урешті-решт двобій між селянами й більшовиками завершився колективізацію й українським голодом 1932–1933 років, який остаточно переламав хребет селянському спротиву.

Вирішальною причиною поразки української революції була, однак, не хисткість її соціальної бази, а геополітична ситуація. В умовах, коли від початку першої світової війни 1914-го й аж до кінця громадянської війни 1920 р. Україна перебувала в епіцентрі затяжних збройних конфліктів, шанси на розбудову тут стабільної національної держави були близькими до нуля. Вона могла би встояти лише за підтримки держав-переможниць. Якби Німеччина перемогла в першій світовій війні, то, напевно, так би й сталося. Тільки в цьому випадку Україна навряд чи була би соціалістичною державою. У кожному разі, після підписання Брестського миру переможна Антанта розглядала Україну як пронімецьку силу, яка не заслуговувала на національне самовизначення.

Можна, однак, із високою правдоподібністю припустити, що якби Україну було полишено саму на себе, то вона б уконституювала себе як соціал-демократична держава, в якій би було пошановано права трудящих і національних меншин. Це припущення базується насамперед на тих успіхах, яких українські соціалістичні партії домоглися впродовж 1917 року, заки українська революція не потрапила у вогонь війни «всіх проти всіх».

Зрештою, поразку українського соціалістичного проекту 1917–1919 р. не можна вважати повною. Українська революція була конфліктом між кількома силами — українськими лівими і правими урядами, російськими білими і червоними, повсталим селянством, іноземними окупаційними режимами. Жодна з них не мала достатньої сили, щоб встановити свій монопольний контроль над українськими територіями. За цих умов домогтися перемоги можна було лише ціною компромісу. З усіх революційних і контрреволюційних сил найбільшу готовність до компромісів демонстрували більшовики. Попри те, що їхня ідеологія теж була доктринерською, Ленін був генієм прагматичних рішень. Зокрема, коли він зрозумів, що радянська влада висить на волосині, то запропонував два важливі компроміси — нову економічну політику у відношенні селянства та створення СРСР як федеративної держави у відношенні національних рухів на окраїнах. Але якщо порівняти партійні передреволюційні програми більшовиків та українських соціалістів, а також досвід революційного 1917 року, то доходимо несподіваного висновку: СРСР було створено радше за українською, а не російською формулою.

Модерна українська нація постала з компромісної формули між російськими більшовиками та українським національним рухом. Найкраще цю формулу можна передати словами «поневолена, але державна нація». Незалежна Україна не могла стати інакше, як із еволюції Радянського Союзу, зі всіма неминучими позитивними й негативними наслідками. Про загальний баланс цих наслідків можна сперечатися й навряд чи вдасться дійти згоди. Однак не підлягає сумніву, що без українських соціал-демократів та їхнього внеску в українське державне будівництво ми навряд чи могли би дискутувати нині про українську державу взагалі.

Однак самі українські соціал-демократи мусили заплатити дорогу ціну за свою поразку. Вони зникли як партія з української політичної сцени. Невелика групка їх збереглася в міжвоєнній еміграції, але серед тамтешньої української діаспори вони були маргіналізовано меншістю. В умовах, коли політичне життя радикалізувалося і єдиною реальною опцією був вибір між комунізмом і фашизмом, їм просто не залишалося місця. Більшість із них не пережили другу світову війну. Соціал-демо-

кратична ідеологія частково відродилася на пізньому етапі еволюції українського націоналізму (після 1944 р.) та в українському дисидентському русі 1970-80-х років. Але її відродження не супроводжувалося покликанням на українську соціальну демократію початку ХХ століття і революції 1917–1920 років.

У незалежній Україні була спроба створити Українську соціал-демократичну партію. Однак ця партія має мало спільного зі своєю назвою. За характером своєї діяльності вона схожа радше на праву, аніж на ліву партію: її лідери належать до олігархів, підтримували авторитаризм, і їх запідозрено в кримінальній діяльності. Справжніми лівими (у т. ч. марксистами) є представники молодіжних інтелектуальних середовищ. Однак їхня діяльність не виходить за межі інтелектуальних дискусій і поодиноких публічних акцій. У кожному разі, і «несправжні», і «справжні» українські ліві практично не покликаються на досвід українських соціал-демократів — так само, як і українські дисиденти перед ними.

Єдині українські соціал-демократи, які знаходять відгук у сучасній українській історичній пам'яті, це Володимир Винниченко та Симон Петлюра. Але, як свідчать соціологічні опитування, ані один, ані другий не належать до національного пантеону найвідоміших історичних постатей. До того ж, Володимира Винниченка часто згадують як талановитого письменника, а Симона Петлюру — як борця за національну незалежність, тобто поза контекстом української соціал-демократії.

Українські соціал-демократичні партії залишаються «великим невідомим» в українській історичній пам'яті. Це особливо прикро з огляду на те, що, як зазначають українські аналітики й публічні інтелектуали, сучасна українська політична сцена дуже потерпає через відсутність у ній партії, яка була би водночас і національною, і лівою.

Залишається тільки надіятися, що сучасна українська криза може спровокувати появу такої партії — а це, у свою чергу, відродить цікавість до історії української соціал-демократії.

Про автора

Ярослав Грицак, історик, доктор історичних наук, професор Українського католицького університету (Львів, Україна)

Вихідні дані

Фонд імені Фрідріха Еберта | Представництво в Україні

01004 Україна, Київ, Пушкінська 34

Відповідальний за друк:

Марсель Рьотіг | Директор, ФФЕ Київ

Тел.: +38 (044) 234 0038 | Факс: +38 (044) 451 4031

<http://fes.kiev.ua>

Замовлення публікацій:

mail@fes.kiev.ua

Фото: УКРІНФОРМ

Комерційне використання усіх публікацій, виданих Фондом ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) не дозволяється без письмового дозволу ФФЕ.

Про ФФЕ

Фонд ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) - це політичний фонд, центральний офіс якого знаходиться у Німеччині. Наша діяльність зосереджена на ключових ідеях та цінностях соціал-демократії: свобода, справедливість та солідарність. Наша міжнародна співпраця забезпечується мережею представництв в більш ніж 100 державах. Наші зусилля спрямовані на підтримку політики мирної співпраці та прав людини, допомогу у створенні та консолідації демократичних інститутів, що базуються на засадах соціальної справедливості та верховенства права, такими як вільні профспілки та сильне громадянське суспільство.

Ми активно виступаємо за соціальну, демократичну та конкурентоздатну Європу в рамках євроінтеграційних процесів. Саме в дусі цих принципів Представництво ФФЕ у Києві, з часу свого заснування у 1996 році, підтримує діалог з українськими партнерами, в тому числі із ширшого кола питань, таких як демократичний сталий розвиток та безпека людини.

Погляди, висловлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організацій, де працюють автори